

је гетоизација била праћена сличном тишином. Протести црквених инстанци против депортација у већини случајева су се односили на депортације Јевреја који су били крштени, као и против државних интенција да се разреше мешовити бракови. И поред извесних изузетака, ниједан црквени вођа у Европи није протествовао отворено против прогона Јевреја, а исто је било и са депортацијама Рома.

Мада разоружава својим обимом, ова књига представља избалансиран преглед једне тематске целине европске историје прве половине 20. века. Стручњацима који се већ баве овом проблематиком она пружа широк компаративни увид у бројна питања и проблеме, као и у секундарну литературу. Онима који тек почињу истраживања на сличне теме морала би да буде полазна тачка. Опремљена је картама, одличним избором фотографија и индексом појмова и имена. Превод на енглески језик је урадио Брајан Дојл (Brian Doyle).

Радмила РАДИЋ

Vladimir Geiger, Mario Jareb, Davor Kovačić.
Jadovno i Šaranova jama. Kontroverze i manipulacije.
Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2017, 147.

И после више од 70 година Други светски рат узбуркава страсти. До тога посебно долази када се говори о броју жртава који пречесто служи као оружје у политичкој, идеолошкој или националној борби. При том страдална људска бића потпуно падају у други план, постајући тако по други пут жртве – овог пута несавесних историчара, острашћених политичара или бескрупулозних кривотворитеља.

Владимир Гајгер има већ богату библиографију радова о жртвама Другог светског рата и времена непосредно после њега.¹ У почетку се пионирски бавио само жртвама Немаца у Хрватској и Југославији, да би касније посветио пажњу и истраживању других жртава Другог светског рата и првих поратних година. Ову невелику књигу је написао у сарадњи са два друга искусна истраживача: Мариом Јаробом и Давором Ковачићем. Књига је мала обимом и по дужини основног текста, могла је бити и чланак. Међутим, у данашње

1 Библиографија његових радова на ту тему је толика да би потпуни списак књига и чланака које је објавио био много дужи од овог приказа.

време брзих информација и ограничених буџета, мало који часопис би се одлучио да штампа чланак од седамдесетак страна. Поготово се не би одлучио да штампа и библиографију уз њега. Сем тога, чланци су по природи ствари мање „видљиви“, како у каталозима тако и на полицама. То су вероватно били разлози који су руководили ауторе да свој рад објаве у облику књиге. Она се састоји од предговора, шест поглавља, табеларних и сликовних прилога, сажетка на енглеском језику, пописа извора и литературе, те именског и географског регистра.

Прво поглавље (стр. 8–12) доноси кратке податке о постојању тзв. госпићке групе логора. Карактеристично је да готово половину овог кратког поглавља чини огромна библиографија у фусноти на више од две стране! На крају поглавља се посебно најваљује разматрање двотомне књиге Ђуре Затезала о логору Јадовно. Друго поглавље (12–29) акрибично цитира врло различите бројеве жртава ове групе логора који се могу наћи у литератури која је настајала од четрдесетих година XX века до данас. Дат је осврт и на то како су поједини аутори, односно енциклопедијске публикације дошли до процена броја жртава.

Кључни делови књиге су треће и четврто поглавље. Треће (29–41) је насловљено „Како је Ђуро Затезало дошао до процјене од 40 123 жртве госпићке скупине логора?“ У свом волуминозном двотомном делу о логору Јадовно, овај некадашњи директор архива у Карловцу је навео горе споменути број као укупан број жртава те групе логора уз поименични списак 10.502 жртве (од чега 9.663 Срба, 762 Јевреја, 55 Хрвата и 22 остала). Иако Затезалови бројеви нису највиши који се могу наћи у литератури о том предмету, због обима његових књига, аутори су посебну пажњу посветили анализи поступка којим је дошао до својих бројева – критикујући на тај начин прећутно и све оне који су понудили више бројеве. Наиме, аутори указују на врло оскудну изворну базу којом се Затезало (свакако у недостатку других извора) служио. Документи које је цитирао (њих 21), а аутори ове књиге брижљиво их наводе, заиста не омогућавају да се закључи да је Затезалов број доказив. Ти извори не допуштају ни да се утврди тачан број логораша, а поготово не жртава. Аутори дозвољавају могућност да је Затезало користио и друге документе (иако нису баш убеђени да они постоје), али постављају питање зашто онда и њих није цитирао. Поред тога, мерењу му и то што није користио чак ни сву расположиву литературу релевантну за њего-

ву тему. Цитирају више докумената из којих се види да нису сви ухваћени Срби и Јевреји слати у госпићку групу логора, из чега се може закључити да су животе изгубили на другим местима.

Наредно поглавље (41–57) носи за историографију помало неуобичајени наслов: „Шаранова јама – нетко лаже или је потпуно луд“. Бави се бројем жртава тог злогласног стратишта које је припадало комплексу логора о коме овде говоримо. И ту постоје врло различите процене броја жртава, само што се оне сада, уз документе, темеље пре свега на спелеолошким истраживањима и нагађањима колико лешева, односно људских костура може бити на дну јаме. Будући да су документи, као и у другим случајевима, врло фрагментарни, а да је јама само сондирана а не и истражена, број жртава није могуће утврдити са сигурношћу. Аутори ни не покушавају да дају процену, али одлучно одбијају тврдње апологета НДХ да у јами нема костију жртава усташког терора.

Пето поглавље (57–63) се бави бројем жртава логора Слана и Метајна. Иако је претпостављени број жртава у њима био знатно мањи, методолошки проблеми његовог тачног утврђивања су више-мање исти. Последење поглавље (63–69), под насловом „Је ли могуће број жртава госпићке скупине логора утврдити без вјеродостојних показатеља, ‘добре воље’ и ‘здраве памети’?“ представља својеврстан преглед навођења недовољно доказаних бројева жртава у новијој литератури уз неку врсту пледоајеа за коришћење добре воље и здраве памети у истраживању најболнијих и најспорнијих питања из историје Другог светског рата, тј. броја жртава.

Табеларни прилози (64–70) после главног текста садрже преглед различитих бројева жртава госпићке групе логора и Шаранове јаме у различитим публикацијама, уз навођење обимне библиографије. Сливовни прилози (85–105) садрже углавном копије корица у раду споменутих публикација. Најзанимљивији сликовни прилози су две карте и две скице Шаранове јаме. После релативно дугачког енглеског резимеа (107–122) следе попис извора и литературе (123–137), те ауторски и именски (139–143) и географски (145–147) регистар.

Књига Владимира Гајгера, Марија Јареба и Давора Ковачића *Јадовно и Шаранова јама. Контроверзе и манипулације* свакако неће задовољити ни некрофилне српске националисте, а вероватно ни апологетске хрватске. Међутим, људима хладније главе ће понудити обиље материјала за размишљање о начину утврђивања броја жр-

тава госпићке групе логора, као и о слабостима и манипулацијама до којих је при том дошло. Она је и својеврстан позив на даље истраживање, али уз примену „добре воље“ и „здраве памети“ – без којих нема науке, али ни мира међу људима и народима.

Зоран ЈАЊЕТОВИЋ

Slavoljub Gacović. *Od povlašениh Srba do vlašskog jezika. O poreklu i postojbini, o seobama, o srbizaciji i asimilaciji, o maternjem jeziku i popisima Rumuna (Vlaha) istočne Srbije*, 5-1. Beograd, Negotin: Fabula nostra, Književno-izdavačko društvo Leksika, 2016, 788.

Власи североисточне Србије су етничка група са некадашње југословенске територије о којој се вероватно најмање писало. Главни разлози су свакако њихова „невидљивост“ и (везано с тим) неразвијеност њихове националне културе. Та „невидљивост“ произилази из њихове утопљености у српску нацију – што аутор књиге види као асимилацију. Борба против асимилације и национална афирмација Влаха североисточне Србије као Румуна у ствари су и главни разлози Гацовићевог писања, не само ове књиге: у издању матичне библиотеке „Светозар Марковић“ из Зајечара претходних година изашла су четири тома његових изабраних дела. Сва се она баве Румунима североисточне Србије. У њима, као и у књизи о којој овде говоримо, Гацовић инсистира на томе да су Власи чисти Румуни. То је црвена нит његових излагања, својеврстан *ceterum censeo* коме је подређено целокупно излагање и аргументација који треба да убеди читаоце у основну ауторову тезу.

Дело после Предговора и уводних напомена садржи четири поглавља. У уводним напоменама аутор укратко упознаје читаоца са структуром дела, његовим циљем, резултатима и методолошким приступом. Као главни циљ овог свог дела Гацовић истиче побијање тезе о Власима као повлашеним (румунизованим) Србима. Овако компоноване Уводне напомене као да су писане за лењог читаоца, који ће прочитавши их одложити врло обимну књигу. То би, међу-